

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2.1008>*Х. М. Маркович**orcid.org/0000-0002-6243-4651**старший викладач кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»*

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ: ІДЕОЛОГІЧНО-ПРАВОВИЙ ВПЛИВ НА ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО

Постановка проблеми. Визнання людини найвищою соціальною цінністю стало важливим етапом на шляху до формування України як демократичної, правової, соціальної держави, що орієнтується на гуманістичні цінності. Тому сьогодні політика держави щодо сприяння розвитку українського громадянського суспільства повинна опиратися на безперешкодне здійснення громадянами основних прав та інтересів за допомогою різноманітних форм публічної громадської активності та самоорганізації. З огляду на це, громадські об'єднання постають як комплексний вияв державного та суспільного інтересу, оскільки через них та завдяки їм держава забезпечує реалізацію громадянами своїх прав і свобод.

Метою статті є дослідження ідеологічного та правового впливу громадських організацій на суспільство та його розвиток.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням діяльності громадських організацій на різних рівнях науково пізнання займалися багато науковців. Теоретичну основу нашої наукової розвідки склали праці М. Алмаші, Т. Гарасиміва, Є. Захарова, М. Недюхи та ін.

Виклад основного матеріалу. В історії суспільства було здійснено чимало теоретичних і практичних спроб реалізації потреб та інтересів людства. Так, існування різноманітних громад, братств, общин, побудованих на міцній ідеологічній основі та спільних інтересах були частиною реального життя суспільства. Хоча це й малі громади, проте, вони були стійкими утвореннями. Основу такої стійкості складають спільні інтереси, цінності, ідеологія, мета, спосіб мислення. У сучасному громадянському суспільстві ролі ключових факторів громадської єдності набувають правові норми, звичаї, історичні традиції народу.

Сьогодні важливе значення у врівноваженні відносин між державою та суспільством відводиться політичним партіям, громадським організаціям, профспілкам тощо. Такі колективні суб'єкти правової ідеології виконують функції соціальної взаємодії, сприяючи при цьому формуванню єдиного соціального простору та позиціонуванню України як правової держави.

У Законі України «Про громадські об'єднання» громадська організація визначається як «громад-

ське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи» [1].

Розглядаючи громадські організації в суспільному житті варто зазначити, що вони створюються, виникають на основі певної діяльності людей. За своєю суттю, така організація – це орган, який забезпечує діяльність людей, спрямовану на відстоювання певних ідей, спільних інтересів, реалізацію визначених цілей.

Не менш важливим є те, що громадська організація включає у себе ідейно-духову складову, яка є основою функціонування самої організації. Це може бути мета її діяльності, ідеологічне усвідомлення спільних інтересів, обґрунтування свого значення в суспільному житті, теоретико-ідеологічний вплив на будь-які інші угруповання.

Завдання правового забезпечення функціонування держави як соціотворчої структури визначаються демократичністю політичного режиму, законністю дій серед основної маси населення, здатністю до соціальної мобілізації. Отже, правова ідеологія, виходячи зі світового досвіду, повинна позиціонувати державу як сукупність певних визначальних чинників: передусім, національних інтересів, соціального розвитку, демократії, справедливої винагороди, метою останньої є задоволення основних суспільних потреб, що відповідають ustalеним стандартам рівня та якості життя [2].

Як бачимо, існування правової ідеології в сучасному суспільстві має широкий практичний зміст, що проявляється у набутті будь-якими соціальними правовідносинами законного характеру, якщо вони не суперечать універсуму культурних та суспільних цінностей, що охоплює ідеологія. У такий спосіб ідеологія виступає як духовна основа, що легітимізує соціальний порядок. Більше того, будучи ідеалізованою формою уявлень людей про процеси, що відбуваються в суспільстві, ідеологія сама стає каталізатором змін у громадській практиці і може у певних межах її модифікувати.

Говорячи про правову ідеологію, слід підкреслити її нерозривний зв'язок з реальністю, інакше вона не могла б здійснювати свій вплив на суспільство. Адже, розробляючи певні ідеали, вона передбачає реальні зміни в політичній, правовій, соціальній, культурній та інших важливих сферах

суспільного життя [3, с. 110]. Особливості ідеології роблять її гнучкою соціальною підсистемою, що забезпечує процес відтворення новоєвропейського суспільного ладу, що найбільш актуально для сучасного суспільства. В такому разі соціальне значення ідеології зростає у багато разів, оскільки саме вона є основним носієм тих соціокультурних цінностей та установок, на основі яких трансформуються колишні та формуються нові суспільні інститути.

Науково обґрунтованою вважаємо о позицію Т. Гарасиміва щодо значення громадських організацій у розвитку демократичного суспільства. Науковець справедливо зазначає, що такі організації виконують роль певної альтернативи чинній владі. Цікавим є те, що така альтернативність, як правило, не містить ознак відкритої конфронтації, тобто, з одного боку забезпечує стабільність, а з іншого – поступальних рух суспільства.

Важливим є усвідомлення того факту, що часто в процесі модернізації вітчизняної правової системи існують ситуації, коли певні сфери суспільного буття регулюються не на належному рівні, або ж зовсім залишаються поза державною увагою. За таких умов громадські організації, володіючи різними ресурсами, зокрема, фінансово-матеріальними, забезпечують оптимізацію діяльності соціальних інститутів. Серед них найбільш значущими в сьогоденні умовах є благодійницька діяльність, просвітницька і наукова роботи, налагодження міжнародних зв'язків, надання підтримки соціально незахищеним громадянам та внутрішньо переміщеним особам [4, с. 15].

В сучасних умовах все більшої ваги набуває проблематика прав людини, оскільки їх належна реалізація та ефективний захист є основною засадою функціонування демократичної держави. Регулювання питань прав людини має складний і різноманітний характер, оскільки у цей процес залучені органи державної влади та місцевого самоврядування поряд із національними установами та громадянським суспільством, судові і правоохоронні органи тощо. Серед суб'єктів національних правозахисних установ унікальне місце займають правозахисні громадські організації, які здійснюють свою діяльність на місцевому, регіональному, національному або міжнародному рівнях.

Становлення та розвиток правозахисного руху в Україні – важливий фактор для громадянського суспільства та демократичної держави. Правозахисні організації займають одне з важливих місць у правовій системі. Завдяки їм забезпечується взаємодія держави з громадянами у сфері захисту прав людини, також підвищується рівень правової культури у суспільстві.

Сьогодні наша держава надає важливі соціальні, економічні та ін. послуги громадянам,

здійснює захист їхніх прав. Проте, державні органи, будучи обмеженими у фінансових, людських, організаційних чи інших ресурсах не завжди можуть вчасно виявити та вирішити усі суспільні проблеми. Це зумовлює створення громадянами чи юридичними особами за власною ініціативою недержавних громадських організацій для вирішення проблем, які не вирішуються державними органами. Звідси ми бачимо, що громадські організації наділені потужним потенціалом акумулювання людських ресурсів, продукування основних напрямків громадянської участі в суспільному житті. Водночас, потрібно розуміти, наскільки б ефективно не функціонували громадські організації, їхніх власних зусиль недостатньо для покращення ситуації в державі. Це пояснюється тим, що досить часто через брак ресурсів та повноважень частину, зокрема, у сфері правозахисту громадські організації не в змозі вирішити самостійно. Тому серед них багато вступають у діалог з державними органами, Уповноваженим з прав людини, органами внутрішніх справ тощо. У зв'язку з цим для побудови ефективної моделі взаємодії правозахисних організацій та політичних інститутів необхідна постійна співпраця та взаємний інтерес.

Кінцевою метою взаємодії правозахисних організацій із органами держави має стати удосконалення системи захисту прав людини. Важливо, що здійснення такої взаємодії повинне відбуватися на умовах рівного партнерства, де кожен партнер мусить усвідомлювати досяжність поставлених цілей. Вважаємо, що основну увагу необхідно зосереджувати на впровадженні правозахисних норм у повсякденну роботу державних органів. Взаємодія громадських організацій та державних органів повинна ґрунтуватися на принципах взаємної поваги, що дозволяє обом партнерам досягати позитивних результатів, а також рівноправності, прозорості діяльності, чесності та відповідальності.

У доповнення до цього слід віднести твердження Є. Захарова, який вважає правозахисні організації типовим продуктом розвиненого громадянського суспільства, головною функцією яких є контроль над діями державного апарату щодо забезпечення прав людини та громадянина. На думку науковця, діяльність таких організацій спрямована на захист людської свободи та права особи вільно управляти власною долею незалежно від держави. Так, основною місією правозахисної організації автор вважає захист прав людини від держави й водночас сприянні державі у забезпеченні та захисті прав людини [5]. З наведених міркувань, очевидно є важливість та необхідність співпраці правозахисних організацій з державою у сфері захисту прав людини.

Вітчизняний досвід показує, що відсутність взаємодії громадських організацій між собою та з державними органами гальмуватиме процес розвитку громадянського суспільства в Україні. Тому орієнтація владних структур на вирішення суспільно значущих проблем, формування думки суспільства щодо актуальних аспектів громадського життя, зворотній зв'язок між громадянами та владою потребують розробки нових механізмів узгодження інтересів та потреб різних груп впливу в суспільстві. Така оптимізація взаємодії державних органів та недержавних громадських організацій сприятиме демократизації, інтеграції та консолідації суспільства.

На стан реалізації прав та свобод людини впливає чимало факторів, передусім, це рівень розвитку демократії в країні, правової культури, громадянського суспільства, економічний стан. Чим вищими є ці показники, тим більш захищеними почуваються громадяни. Для побудови дієвого механізму захисту прав людини в державі надзвичайно важливою є участь неурядових правозахисних організацій. Вони незалежні від урядових інституцій та муніципальних органів, що дає змогу виявити недоліки та практичні проблеми реалізації і захисту прав людини у державі.

Сьогодні багато правозахисних організацій працюють на місцевому або національному рівнях, домагаючись поваги прав людини у своїх громадах та країнах. У цьому разі вони мають справу здебільшого з місцевими органами влади, що відповідають за забезпечення дотримання прав людини в межах певної області чи країни загалом. Крім цього, чимало правозахисних організацій працюють на міжнародному рівні, здійснюючи, наприклад, моніторинг ситуації в галузі прав людини на регіональному або міжнародному рівнях, після чого направляють інформацію до відповідних інституцій із прав людини [6, с. 101]. Звичайно, що діяльність правозахисних організацій має сприяти виробленню національних механізмів впливу на систему захисту прав людини. Таким механізмом може стати залучення неурядових організацій до розроблення та експертизи прийнятих нормативно-правових актів у межах процедури «консультативного статусу».

Розкриваючи питання впливу громадських, зокрема, правозахисних організацій на суспільство доцільно виокремити те, що вони незалежно від видів та напрямків своєї діяльності виконують кілька важливих функцій. Передусім, слугують інструментом для вирішення складних соціальних проблем, підвищують рівень громадської самосвідомості, покращують систему контролю за політичним, економічним, культурним, юридич-

ним та іншими напрямками діяльності країни. Вважаємо, що для найефективнішого функціонування правозахисним організаціям необхідне органічне включення до продовження державної політики у сфері захисту права і свободи людини. Безперечно, для більш продуктивного здійснення різного роду діяльності таким організаціям важливим є «підхоплення» світового досвіду.

Висновки. Підводячи підсумки нашого дослідження відмітимо, що активність громадських організацій є беззаперечною ознакою розвиненого громадянського суспільства, правової демократичної держави, яка належним чином забезпечує і гарантує захист прав та свобод людини і громадянина. Правозахисні організації є особливим видом громадських, здебільшого неприбуткових, незалежних від держави об'єднань фізичних осіб, ключовою метою діяльності яких є захист прав, свобод та інтересів людини у всіх сферах суспільного життя на території нашої держави. Практика суспільного життя демонструє, що сучасний правозахисний рух в Україні перебуває на стадії свого розвитку. З однієї сторони, правозахисними організаціями доведено свою спроможність та життєву цінність у питаннях захисту громадянського суспільства, а з іншої – вони потребують належної підтримки та цілковитої довіри від держави та суспільства.

Сутність вищевикладеного зводиться до того, що базовим елементом громадянського суспільства є система правового захисту людини. Тому, ідеологія правового захисту повинна набути ознак загальнонаціональної ідеології та належати до ключових системоутворюючих цінностей правової держави.

Література

1. Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI / *Відомості Верховної Ради України*. 2013, № 1, ст. 1.
2. Недюха М. Світоглядно-теоретичні засади правової ідеології. URL: <https://veche.kiev.ua/journal/1724/>
3. Маркович Х. М. Функціональне призначення правової ідеології. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Серія: Юридичні науки*. 2017. Вип. 865 (14). С. 108–115.
4. Гарасимів Т. З. Роль громадських організацій у формуванні ідеології модернізації українського суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2019. № 23, Вип. 6. С. 10-17
5. Захаров Є. Про деякі нові риси правозахисного руху в Україні. URL: <https://khp.org/1196251282>
6. Алмаші М. М. Захист прав людини неурядовими правозахисними організаціями. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. Т. 1. Вип. 32. С. 98–103.

Анотація

Маркович Х. М. Громадські організації: ідеологічно-правовий вплив на громадянське суспільство. – Стаття.

Стаття присвячена теоретико-правовому аналізу функціонування громадських організацій в Україні. Особливу увагу приділено дослідженню ідеологічного впливу громадських організацій на суспільство. Акцентується на значному практичному змісті правової ідеології в громадській практиці. Вона є основним носієм правових, соціокультурних цінностей та установок, на основі яких трансформуються колишні і формуються нові суспільні інститути. Наголошено на важливості врівноваження відносин між державою та соціумом за допомогою громадських інституцій. Такі колективні суб'єкти виконують функції соціальної взаємодії, сприяючи формуванню єдиного соціального простору та позиціонуванню України як правової держави. У статті надано означення громадської організації, обґрунтовано мету її діяльності та ідеологічний вплив на будь-які інші угруповання. Основний зміст дослідження становить захист прав та інтересів людини правозахисними організаціями. Розглянуто їхні характерні ознаки та функції в державі. Простежено взаємодію правозахисних організацій із державними органами, кінцевою метою якої є удосконалення системи захисту прав людини. Підкреслено, що така взаємодія має ґрунтуватися на принципах взаємної поваги, рівноправності, прозорості, чесності та відповідальності. З'ясовано вплив багатьох факторів на стан реалізації прав та свобод людини. Передусім, це рівень розвитку демократії в країні, правової культури, громадянського суспільства, економічний стан. Чим вищими є ці показники, тим більш захищеними почуваються громадяни. Для більш продуктивного здійснення різного роду діяльності громадськими організаціям важливим є запозичення світового досвіду. Встановлено, що правозахисні організації є особливим видом громадських, здебільшого неприбуткових, незалежних від держави об'єднань фізичних осіб. Ключовою метою їхньої діяльності є захист прав, свобод та інтересів людини у всіх сферах суспільного життя. Досліджено, що активність громадських організацій є беззаперечною ознакою розвинутого громадянського суспільства, правової демократичної держави, яка забезпечує і гарантує захист прав та свобод людини і громадянина.

Ключові слова: громадська організація, громадянське суспільство, правова ідеологія, громадянин.

Summary

Markovych Kh. M. Public organizations: ideological and legal influence on civil society. – Article.

The article is devoted to the theoretical and legal analysis of the functioning of public organizations in Ukraine. Special attention is paid to the study of the ideological influence of public organizations on society. Emphasis is placed on the effective practical content of legal ideology in public practice. It is the primary carrier of legal, socio-cultural values and attitudes, based on which former social institutions are transformed, and new ones are formed. The importance of balancing relations between the state and society with the help of public institutions is emphasized. Such collective subjects perform the functions of social interaction, contributing to forming a single social space and positioning Ukraine as a legal state. The article defines a public organization and substantiates the purpose of its activity and ideological influence on other groups. The main content of the study is the protection of human rights and interests by human rights organizations. Their characteristic features and functions in the state are considered. The interaction of human rights organizations with state bodies, the ultimate goal of which is to improve the human rights protection system, is traced. It was emphasized that such interaction should be based on mutual respect, equality, transparency, honesty, and responsibility. The influence of many factors on the state of realization of human rights and freedoms has been clarified. First, it is the level of development of democracy in the country, legal culture, civil society, and economic condition. The higher these indicators are, the more protected citizens feel. Borrowing world experience is essential for public organizations to carry out various activities more productively. It has been established that human rights organizations are a particular type of public, primarily non-profit, independent from the state united natural persons. The fundamental goal of their activity is the protection of human rights, freedoms, and interests in all spheres of public life. It has been studied that the activity of public organizations is an unmistakable sign of a developed civil society and a legal democratic state, which ensures and guarantees the protection of the rights and freedoms of a person and a citizen.

Key words: public organization, civil society, legal ideology, citizen.